

DOI: 10.26565/2227-1864-2023-92-10
УДК 811.161.2'42

Комунікативні тактики самопрезентації адресанта в епістолярному дискурсі Лесі Українки

Наталя Дьячок

*доктор філологічних наук, завідувач кафедри загального та слов'янського мовознавства,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(проспект Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна);
e-mail: dyachok74natalya@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1452-4596>*

Олена Куварова

*доктор філологічних наук, професор кафедри загального та слов'янського мовознавства,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
(проспект Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна);
e-mail: elkuvarova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2925-3648>*

У статті досліджено комунікативні тактики самопрезентації адресанта в епістолярному дискурсі Лесі Українки. Вивчення листів, що належать одній і тій самій мовній особистості, в єдності лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників текстотворення дає змогу не лише дізнатися про факти біографії автора листів, а й певною мірою проникнути в роботу мислення, механізми комунікативної діяльності, що й визначає актуальність цієї розвідки.

Метою статті є аналіз комунікативних тактик, що реалізують загальну комунікативну стратегію самопрезентації в епістолярному дискурсі Лесі Українки.

Основними тактиками є такі: 1) самохарактеристика, за якої авторка листів описує свою зовнішність, характер, інтелектуальні властивості, фізичний і емоційний стан; 2) характеристика, надана іншими людьми, реальна чи уявна; 3) порівняння себе з іншими людьми; 4) порівняння різних іпостасей своєї особистості; 5) самоідентифікація за національною ознакою; 6) самоідентифікація через соціально-професійний статус; 7) самоідентифікація через суспільні та родинні зв'язки; 8) самоіронія в підпису як компоненті кінцівки листа; 9) оцінка власної комунікативної діяльності; 10) формулювання власних життєвих принципів; 11) опис способу свого життя, щоденних занять, побутових справ; 12) філософське осмислення свого буття.

Таким чином, Леся Українка у своїх листах до різних осіб використовує різноманітні комунікативні тактики самопрезентації, які утворюють прагматичну, семантико-структурну та лінгвістичну цілісність у рамках єдиної комунікативної стратегії. Самопрезентація авторки листів віддзеркалює її мовну особистість як комунікативно активну, здатну до рефлексії, самоіронічну, самокритичну особистість, що потребує спілкування та самореалізації у сфері літературної творчості. Перспективи подальших досліджень у цьому керунку пов'язуємо з аналізом добору комунікативних тактик залежно від специфіки адресата та інших екстралінгвістичних чинників.

Ключові слова: епістолярій, дискурс, листування, комунікативна тактика, самопрезентація, адресант

Осмилення суті листування як письмового діалогічного спілкування людей шляхом обміну текстами, усвідомлення різнопланового зв'язку епістолярного тексту, по-перше, з комунікативними умовами його творення та сприйняття, а по-друге, з іншими текстами листів, що передували йому або постали реакцією на нього, спричинило інтерес лінгвістів до вивчення епістолярного дискурсу (див. роботи Н. І. Белоунової, Н. Ю. Бусоргіної, С. В. Гусевої, О. В. Євтушенко, Н. А. Ковальової, О. Красовської, А. В. Кур'янович, Ю. Невської, Н. В. Павлик, Т. В. Радзівської, М. А. Сулейманової, О. П. Фесенко та ін.). Ю. Невська зазначає, що епістолярний дискурс, тобто сукупність епістолярних текстів, створених одним автором, «у текстовому вимірі розгортається не тільки по вісях простору і часу, але й по вісі

комунікативній, де чітко проявляються особливості мовної особистості автора і, почасти, адресата» [12, с. 48]. Науковці уналежнюють приватні листи до категорії еґо-текстів, спільною ознакою яких є зосередженість їх авторів на проблематиці самопізнання, самоідентифікації, самовираження. Дослідник щоденникових текстів (які мають глибинний зв'язок з епістолярними) М. Ю. Міхеев називає дві суттєві ознаки еґо-тексту: «(1) це текст про себе самого, тобто такий, що має своїм основним об'єктом обставини життя самого автора, і (2) – текст, написаний із суб'єктивної авторської точки зору, тобто людиною з еґоцентричної позиції» [11, с. 5]. Науковий аналіз таких документів дає змогу не лише вивчити факти біографії того, хто пише, події, свідком і учасником яких він був, а й певною мірою проникнути в роботу пам'яті, мислення, механізми комунікативної діяльності, що й визначає актуальність цієї розвідки.

Листи Лесі Українки як унікальне джерело історико-біографічних відомостей про поетесу та мовну лабораторію, де формувався її неповторний ідіостиль, досліджували С. К. Богдан [1], О. М. Богдашина [2], С. Я. Ермоленко [3], Т. Космеда й О. Ковалевська [7], Л. Нечепоренко [13], В. Ф. Святовец [15] та інші науковці. Т. В. Радзівська звертає увагу на важливість вивчення епістолярії з лінгвопрагматичних позицій, із урахуванням, зокрема, «мовної та комунікативної компетенції учасників епістолярної комунікації» [14, с. 133]. Важливим складником комунікативної компетенції мовця є володіння різними стратегіями і тактиками спілкування, широта їх діапазону та вміння обирати найефективніші з них залежно від ситуації спілкування. **Метою** нашої статті є аналіз комунікативних тактик, що реалізують загальну комунікативну стратегію самопрезентації в епістолярному дискурсі Лесі Українки. До аналізу було залучено опубліковані в повному академічному зібранні її творів листи 1888–1896 рр., написані поетесою у віці від 17 до 25 років [16]. Це дуже важливий період, коли відбувалося становлення її таланту, формування суспільно-політичної позиції та усвідомлення власної місії у світі. Значна частина цих листів адресована батькам, братові Михайлу Косачу, сестрам, бабусі Є. І. Драгомановій, дядькові М. П. Драгоманову та членам його родини, а також І. Я. Франкові, М. І. Павликові, М. М. Коцюбинському, О. С. Маковею, А. Ю. Кримському та ін.

Дослідження феномену самопрезентації особистості здійснюють фахівці різних галузей: психології, соціології, соціальної філософії, психолінгвістики. Вивчення самопрезентації мовознавцями розгорнулося в руслі лінгвістичної генології – теорії мовленнєвих жанрів. А. В. Кур'янович визначає мовленнєвий жанр самопрезентації як «тип тексту, поява якого зумовлена авторською цільовою настановою самоподання, самохарактеризації та саморозкриття в умовах певної ситуації спілкування» [10, с. 145]. Потреба в самопрезентації виникає в різних комунікативних ситуаціях: під час знайомства, написання резюме, створення рекламних текстів тощо. Самопрезентацію можна тлумачити як засіб, використовуваний для того, щоб гідно подати себе, привернути увагу, викликати інтерес оточення до своєї особистості, як спосіб взаємодії з іншими людьми для досягнення своїх цілей, домінантою серед яких стає формування необхідного для адресанта враження про нього. Таким чином, самопрезентація поєднує мовленнєві та немовленнєві дії, що забезпечують керування враженням адресата, створення бажаного образу на основі відібраної автором інформації.

Предметом лінгвістичного дослідження стають самопрезентації в соціальних мережах [18, с. 106–111], кулінарних блогах [6], інтерв'ю [9], у професійному дискурсі [5], текстах художньої літератури [8], відкритих листах [17]. А. В. Кур'янович виділила типи для епістолярного дискурсу М. Цветаєвої когнітивні моделі (сценарії) самопрезентації [10]. У роботах М. Х. Кабірі [5], М. В. Косовець [8], О. Ю. Кузьменко [9], Л. Д. Швелідзе [18] вивчаються комунікативні стратегії і тактики самопрезентації, щоправда поняття стратегії й тактики в них не завжди розрізняються послідовно. О. С. Іссерс називає стратегією «комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети» [4, с. 54], наприклад, із метою оптимізації мовленнєвої взаємодії мовець використовує стратегію самопрезентації [4, с. 63]. Досягти однієї мети можна різними шляхами, тобто тактиками, що реалізують певну комунікативну стратегію.

У листах Лесі Українки комунікативну стратегію самопрезентації реалізують такі тактики:

1. **Самохарактеристика**, за якої авторка листів може описувати:

- свою зовнішність: *Я лицем і подобою, здається, мало змінилась, хіба що не така дуже біла, як була* [16, с. 67]. Цей аспект самохарактеристики виникає в листах нечасто, звичайно тоді, коли у зовнішності адресанта відбулися якісь зміни, наприклад, через хворобу: *Волосся вже починає стреміти, як на їжаків, і все пробивається через чадру, котрої однак ще не скидаю* [16, с. 161]; *я тепер справді з'являю собою монстра чи рарітета з тим своїм настобурченим коротким волоссям, що після тифу почало надто «фантазійним» способом рости* [16, с. 178]. Непряма характеристика зовнішності подається через констатацію її несхожості з тим, що адресат бачить на відправлених йому фото: *Правду мовити, мені львівські карточки не сподобались, – чогось ми там дуже викручений і претенційний вид маємо, а врешті мало схожі, а надто мама якась чудна* [16, с. 128];

- характер (Леся Українка часто вживає слова *натура*, *вдача*, коли пише про різні риси своєї особистості): *характер мій, я й сама це бачу, якийсь скритний, хоч мені й самій це не подобається, завжди я стараюсь бути якось щиріше, вільніше, але бачу сама, що все не так виходить, як би я хотіла: в мене виходить жарт тоді, коли я хочу говорити поважно, а коли я хочу говорити щиро, то це теж якось не так виходить* [16, с. 67]; *я завжди навіть найкраще описувала зимою весну, а літом зиму, видно, моя натура любить контраст* [16, с. 154]; *...мама в кожному листі наганяє мене, щоб я нічого не робила, але я – така вже натура! – не дуже її слухаю, так уже мене ті «слова» одолювають* [16, с. 158]; *Однак я скаржуся на блуканину, а вона, як по щирій правді казати, увійшла вже мені в кров: як настає весна, то мене у вирій тягне* [16, с. 184]. Значна кількість

висловлювань такого роду в листах до різних осіб віддзеркалює схильність авторки до рефлексії, самоаналізу, демонструє чіткість морально-етичних настанов, що утворюють особисту систему цінностей, головними з яких постають працелюбність (*лінощі не моя натура* [16, с. 192]; *я не сонної вдачі* [16, с. 230]), здатність жити в злагоді з іншими людьми, уміння відстоювати власні принципи: *взагалі не люблю сваритись – не моя то вдача* [16, с. 184]; *Бачите, упертості не показую*, з чим згожуюсь, то слухаю, а решта нехай таки буде по-моєму [16, с. 191]; *Мені, певне, се не хутко обридне, бо я чіпкої натури* [16, с. 205];

- інтелектуальні властивості: *я не стільки вчилася, скільки б хотіла, та й тепер не можу як слід своєю наукою зайнятись, не дуже багато читала, то що з мене й сподіватись можна. Я стараюсь читати більш путніх книжок, хоч їх тут і трудно достать...* [16, с. 68]; *Бувши в Одесі, я хотіла учитись по-англійськи і навіть вже знайшла собі учительку, але той проклятий масаж усе мені перебив. Тепер прийдеться учитись самій, хоч се і трудно* [16, с. 93–94]; *От я б хотіла знати всі головні європейські мови, хоч би для самих літератур, але се моє бажання дуже помалу справжується, бо в Колодяжному трудно знайти спосіб до того. Мені б таки слід хоч одну зиму пробути десь у великому місті, а то в селі самобразовання дуже дорога річ* [16, с. 194]; *Мені часом здається, що з мене вишию би далеко кращій музика, ніж поет, та тільки біда, що «натура утяла мені кепський жарт»...* [16, с. 116]. Леся Українка характеризує свою пам'ять, фантазію, бажання постійно вчитися, схильність до вивчення мов, переважно образний тип мислення: *ти знаєш, як розвита у мене «образна» думка* [16, с. 118]; *...я маю надзвичайну пам'ять на обличчя та місцевості, які бачила в дитячих літах. До того ж я не вмю думати без образів, і коли думаю про кого, то мушу з'явити собі того у всій його обстанові, от як Вас тепер бачу.*

«...» *...коли я довго від любої людини не маю листів ані жадних звісток, то моя фантазія дуже прикро мені прислужується, і тоді я б хотіла краще не мати її зовсім* [16, с. 179]; *все десь пробуваю в небесних сферах. Одбилася я від землі, певне, навіки! Не знаю, чи мені на се жаль, чи ні... Якби хто моїй фантазії крила прислав, то, може б, і добре зробив, а то вона в мене занадто химерно літає і часом заморочує в кінець мою голову...* [16, с. 209];

- фізичний стан: *Мені таки добре в цьому сонці та морському повітрі; через плавання у мене розвились мускули на руках, і се мені приємно, а то я вже була надто безсилою* [16, с. 148], – у тому числі стан здоров'я, якому авторка листів змушена приділяти багато уваги, тому що хвороба значною мірою впливає на її спосіб життя, працездатність, настрої: *Я недавно*

встала з ліжка, а то днів 5 лежала. Тепер мені ліпше, і я знов можу ходити сама з палкою, а то вже було так, що мене водили, мало не носили. Після тижня масажної курації нога моя розтроюдилася так, що й ступить було годі [16, с. 83]; *...мушу сказати, що моє оце двохмісячне лежання у липких кайданах було зовсім надаремнісінько, отак таки зовсім надаремно! А прибиток хіба тільки той, що тепер знов хожу на двох милицях, що болять ноги в ступнях і через те я хожу по-котячому, та ще й спина болить гірш, ніж перше, – більше яких трьох мінут не можу рівно сидіти, ні на що не спершишсь* [16, с. 108];

- емоційний стан: *Смутна новина мене дуже-дуже засмутила. Перше я мало не заплакала, потім розізлилась чогось страшенно, а потім на мене напав якийсь дух упорства і я наважилася сьогодні писати, як можтиму, цілий день, і взагалі – робитиму вдвоє тепер! Еге, так як одійшла злість трохи, я принялась за Маргариту...* [16, с. 82]; *Не гнівайся, прошу тебе, на мене ні за що, хоч я в чім і виновата перед тобою, – мені чогось так прикро і тяжко тепер, що я тобі й сказати не можу; хто його зна, що се на мене таке!* [16, с. 103]; *Мені сором, що ми такі невірні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно. Отже, я прокинулася і тяжко мені, і жаль, і болить...* [16, с. 134]; *Я страх рада, що вона приїхала, і стараюсь не заглядати в приїдешність, коли знов зостануся сама* [16, с. 146]; *Я тепер в весняному настрою і думками вже не дома, а по світах літаю* [16, с. 206].

2. **Характеристика, надана іншими людьми**, реальна чи уявна: *Тепер мене люде зачинають хвалити, як-от п. Франко, а я якраз і зледащіла, – сором приймати незаслужені компліменти* [16, с. 171]; *...Міша то смішить мене навіть своїми діфірамбами; певне, то неправда, що не можна бути пророком в рідному краю, бо, отже, можна ним бути навіть в очах рідного брата* [16, с. 183]; *я думаю, що того всі так не дбають про обіцянки, дані мені, бо думають собі, що в мене така плоха вдача (знаєш славетне слово «безхарактерность»?), що мені не тільки можна слова не дотримати, а навіть можна й не згадувати про те слово, бо однак я не тямлю постояти за себе* [16, с. 110]. Це може бути характеристика, надана реальною особою (І. Франко, М. Косач), узагальненими «людьми» чи адресатом, з яким авторка листів погоджується або спростовує його думку: *Як тобі прийшло на думку причепити до мене «світло генія»? якби не знала тебе ліпше, то подумала б, що на сміх кажеш. Мені сподобалось, що зवेश мене жайворонком, маю сімпатію велику до сії птиці!* [16, с. 140], – або навіть застерігає його від хибного враження про себе: *Мені вже по ночах сниться море. Не думаю однак, що се я вже так розволочилася, ні, я дуже рада, що я вдома, і тепер мене зовсім не бере охота гнатись на штирі вітри* [16, с. 141]; *Не подумай однак, що я все отак тільки по місті*

волочуся... [16, с. 127]. В одному з листів Леся Українка звертається до брата, лагідно називаючи його родинним прізвиськом, і окреслює образ самої себе таким, як це виглядає з його точки зору, а потім уже пояснює справжні мотиви свого довгого мовчання, через яке адресатові бракує інформації для порозуміння з авторкою: *Мила моя молоденька кна-кна! Що ти про мене думаєш? Що я лиха, злопам'ятна дівчина з кришталеvim серцем у грудях. Ні, вірь мені, не через злопам'ять не писала я тобі досі...* [16, с. 243].

3. **Порівняння себе з іншими людьми:** *коли ж я й не буду ходити так як слід, то й так я того сподіваюсь, – хто сім літ слабує на ногу, то нема чого і думати ходити так, як люде* [16, с. 98]; *Що ж до мене власне, то я ж не так знаменита, як Байрон та інші боги літератури, отже, для мене не приклад все те, що Ви говорите про них* [16, с. 223]. Ця тактика включає й різного роду зіставлення між собою й адресатом листа, і в такий спосіб авторка підкреслює відмінність власного способу життя, зумовлену важкою хворобою, що суттєво обмежує фізичні можливості людини: *ти ж не то що я, що живу собі на дозвіллі та на безділлі, тобі є що робити, єсть куди й піти* [16, с. 70]; *Правда, я людина без діла, «праздношатаючаяся», але зате у мене єсть такі переешкоди, яких ви не маєте, і, дай Боже, щоб ніколи не мали...* [16, с. 83]; *Я знаю, що Ви не можете зовсім так, як я, жити* [16, с. 155].

4. **Порівняння різних іпостасей своєї особистості:** *Тепер в мені живуть дві людини, одна живе й займається різними дрібницями, а друга тоне в якомусь хаосі жалю* [16, с. 172], – у тому числі порівняння «Я» сьогоdnішнього з «Я» у минулому: *От тепер уже й я скажу, що я азійт! Ще ніколи я таким азійтом не була, як сього літа, – відай, в Гадячі вже таке азійтське повітря* [16, с. 219].

5. **Самоідентифікація за національною ознакою:** *Так оце ми з тобою і в Московщину поїдемо!. Гай, гай! «Не к добру это!» – так чогось мені здається: нам, українцям, не щастила доля ніколи в тій Московщині. «Срежут» вони мене ще там добре. А врешті, ще побачим, як там буде!* [16, с. 103]; *От прийшлося до слова, то скажу Вам, що ми відкинули назву «українофіли», а звемось просто українці, бо ми такими єсьмо, окрім всякого «фільства»* [16, с. 137].

6. **Самоідентифікація через соціально-професійний статус:** *Тож то здумай: поки переписала для «Буковини» (я тепер сотруднік «Бук[овини]»), «Бібліот[еки] для молодіжі») два вірша, то тричі лягала – чи хто таке чує?* [16, с. 109]; *Ба, та що робити, – публіцистом не вдалася, а белетристка така химерна штука, як-от моя доля* [16, с. 157]; *Що*

залежатиме від мене, я все зроблю, ба – що ж мені й робити, як не се! аже, як би там не було, а література моя професія [16, с. 85]. Леся Українка надає досить сувору оцінку своєї праці, але разом з тим захищає власну позицію стосовно літературної діяльності, полемізує з її критиками: *Себто я мислю, що нікуди моя поезія не судна. Ба, що ж робить, хоч і так! десь моя муза вдалася така нетенденційна і вбога, або, може, й те, що так я незручно вимовляю свої ідеї, – бо таки, сподіваюсь, єсть і у мене якісь там ідеї. Дехто теж нарікав, що я ховаюсь від «народніх» тем і складу мови народньої, лізу в літературищину та «інтелігентствую», але тут, певне, вся біда в тому, що я інакше розумію слова «народність», «літературність» та «інтелігенція», ніж як їх розуміють мої критики* [16, с. 115].

7. **Самоідентифікація через суспільні та родинні зв'язки:** *Мені дуже прикро, але я почуваю, що стою тепер якимось на одишбі, по більшій часті мені все приходилось так стояти* [16, с. 165]; *Жаль мені, що я мушу таким відлюдком жити, що з мене нема користі ні людам, ні собі, але ж то біда мене так тримає* [16, с. 170]; *...мені нігде так не добре, як вдома, і робота тут найліпше робиться. Та це ж тут і, окрім писання, є живе діло і милі для мене люде, тут не почуваю себе зайвою на світі* [16, с. 171]. У листі до матері під час відсутності батьків удома, коли Леся залишається з молодшими дітьми як найстарша, вона жартома характеризує свій статус у родині: *Люба мамочко! Відповідаю тобі, яко управнений делегат чесної республіки. <...> Тим часом у нас республіка настояща під моєю президентією. Ми тепер усе варимо та смажимо, і мушу сказати, що мені се діло починає обридати, а ми тепер вступаємо в малиновий період і вже зварили шість фунтів малини* [16, с. 111]. Листування відбиває також зміни у відчутті свого місця у світі, що відбуваються в процесі опанування адресантом нових видів діяльності, під час розширення кола спілкування. Відчуття самотності, відокремленості від інших людей змінюється впевненістю у своїй здатності налагоджувати й підтримувати зв'язки з ними: *Я взагалі маю щастя до етнографії, – не тільки не стрічаю недовір'я собі або неохоти, а навпаки, – сама инший раз мушу покладати кінець етнографічним студіям* [16, с. 177]; *Взагалі ж я тут не скучаю, бо я тут у свого «молодого старого» друга все одно як у рідної сестри живу. Я таки маю щастя і до молодих, і до старих друзів* [16, с. 220].

8. **Самономінація** в підпису як компоненті кінцівки листа: *Твоя безталанна сестра Леся* [16, с. 84]; *Твоя сестра і товаришка Леся* [16, с. 91]; *Твоя сестра і друг Леся* [16, с. 140]; *Л. Косач (Леся Українка – якщо, може, Вам се більш відоме імення)* [16, с. 408]. У значній кількості аналізованих листів підпис – це прізвище, ініціали або псевдонім: *Л. Косач; Л. К.; Леся Українка;* уживані також етикетні формули: *Твоя Леся; Ваша*

Леся; Ваша внучка Леся; Твоя сестра Леся. Зауважимо, що підпис, який разом із початковим звертанням до адресата утворює етикетну рамку листа, знаходиться у завершальній – сильній текстовій позиції, отже будь-яке відхилення від стандарту, додавання до свого імені епітетів, прикладок привертає увагу адресата, бо така номінація виділяє ті риси адресанта, які, на його думку, є значущими для даної комунікативної ситуації.

9. **Оцінка власної комунікативної діяльності** – додавання метамовних коментарів, які коригуватимуть сприйняття адресатом листа, а через нього й адресанта: *Тут і ще біда – від якоїсь, невідомої мені, причини мій почерк ще гірше, ніж був, зробився!!!* [16, с. 109]; *У нас кажуть: «З Новим роком, з новим щастям!» але – що таке щастя? для мене ця ідея не стоїть ясно перед очима* [16, с. 181]; *Не здивуйте з мого чудного листу, – перші мої листи завжди такі* [16, с. 117]; *Ах, якби ти вже хучій приїздив, а то що листи!* «Листьма пишуть тільки аптекаря» [16, с. 140]; *...ніколи иншою мовою, як тільки своєю, листів не писала і, певне, не писатиму* [16, с. 143]; *У мене ж така чудна натура, що я зовсім не вмію коротких листів писати, коли до кого добра, а тільки тоді пишу коротко, як треба кого вилаяти, – от тоді вже «раз та гаразд!»* [16, с. 182].

10. **Формулювання власних життєвих принципів:** *...можна і нудоту перетерпіти, коли хоч знаєш за що* [16, с. 145]; «На крилах пісень» *не єсть моє остатнє слово, а коли я думаю йти далі, то вже ж вперед, а не назад, інакше не варто було й виходити* [16, с. 212]. З метою формулювання принципів, яких, на її думку, варто дотримуватися, Леся Українка вживає генералізовані речення, додаючи власну оцінку зробленого узагальнення: *по-моєму так: або жити, або вже вмірати, аби тільки не тремтіти та не скніти отак ціле життя* [16, с. 160]; *Певна річ, що краще лиха правда, ніж золота неправда, я ж бо ніколи інакше й не думала, але бо инший раз хочеться, щоб та правда була якоюсь трохи иншою...* [16, с. 175]. Авторка листів відстоює право поета на приватне життя, на укріття біографічних фактів від читачів, і формулює цей принцип метафорично: *Я все-таки думаю, що всяка людина має право боронити свою душу й серце, щоб не вривалися туди силоміць чужі люде, немов у свою хату, принаймі поки живе господар тієї хати. Може, кому й гарною здається та хата зверху, але ж то це не дає права споглядачеві вриватись до хати в середину і цінувати та оглядати все, що в ній є, без дозволу господаря* [16, с. 223].

11. **Опис способу свого життя**, щоденних занять, побутових справ: *Тим часом живу тут ще як вільна людина, розглядаюся по Відні, хожу до театру і нічогосінько не роблю, отак собі «à la touriste»* [16, с. 117]; *...я зостаюся*

вдома, читаю, граю на фортеп'яно, аб[о] пишу листи, – остатнім, врешті, мало займаюсь, – уліти ледве-ледве лізуть, не пишеться щось, немає жадної рівноваги душі, тепер мене більш ніж коли опанували Drang und Sturm, та й нема такої конечно наглядної роботи [16, с. 124]; *Тут у Відні пишу або дуже мало, або й нічого, бо все я тут якось у розбитому настрою, а то ще й те, що сливе завжди маю вечір чим-небудь иншим зайнятий, а вдень якось не вмію писати; ну, та, врешті, я ще як з дому їхала, то знала, що тут нічого не зроблю, а битиму байдики...* [16, с. 129]; *Мені моє літнє циганське життя завжди коштує скільки листів річно* [16, с. 229].

12. **Філософське осмислення свого буття:** *Та от я бачу, що і я не знала ціни часові та марнувала його без пуття, а тепер мені все здається, що він від мене втікає, і не знаю, як би його затримати* [16, с. 115]; *Не так то, щоб я зовсім нічого не робила, але все ж дуже се мало, що я роблю, і я думаю, що навряд чи я скінчу коли хоч половину того, що маю на мислі, а се погано, коли людина, починаючи, не сподівається кінця* [16, с. 166]. Леся Українка добре усвідомлює свою суспільну місію, що накладає на неї велику відповідальність і вимагає багато працювати: *...мені такого-такого багато треба писати, що якби жила на три життя разом, то й то ще не знаю, чи вспіла б те все поробити* [16, с. 175]; *Чи справді я живу робочим життям? Часом мені здається, що я роблю, скільки можу, а часом думаю, що і половини того не роблю, скільки б могла і повинна робити; та, певне, остатня ся думка вірніша. Якось так вийшло, що я мусіла статись кабінетною людиною, а кабінетна робота загожує мене тільки наполовину. Та вже нічого робити, – хто живе половинчастим життям, то така його і робота мусить бути* [16, с. 202]. Розмірковуючи над власним життям і плином часу, поетеса вдається до метафоричного осмислення свого шляху: *Я, бачте, ще не маю права і на те, щоб, як Ви кажете, «забыться и уснуть», перше мушу чимало натомитися! Та й Вам ще зарані вкладається спати, ще сонце високо, а день довгий, а ніч буде ще довша. А я боюся, щоб мене ніч не захопила на середині дороги, і мені прикро, що ті дурні літа так хутко минають, якби що добре* [16, с. 158]. Зауважимо, що образне використання слів, метафори, порівняння мають значний потенціал прагматичного та естетичного впливу на адресата, що сприяє керуванню його враженням і допомагає створити бажаний образ адресанта, а саме це, як зазначалося раніше, є головною метою комунікативної стратегії самопрезентації.

Таким чином, Леся Українка у своїх листах до різних осіб використовує різноманітні комунікативні тактики самопрезентації, які утворюють прагматичну, семантико-структурну та лінгвостилістичну цілісність у рамках єдиної комунікативної стратегії. Самопрезентація адресанта в епістолярному дискурсі є віддзеркаленням важливих індивідуально-

особистісних характеристик авторки листів. Її мовна особистість – це комунікативно активна, здатна до рефлексії, самоіронічна, самокритична особистість, що потребує спілкування та самореалізації у сфері літературної творчості. Перспективи подальших досліджень у цьому

керунку пов'язуємо з аналізом добору комунікативних тактик залежно від специфіки адресата та інших екстралінгвістичних чинників, а також із докладним вивченням мовних одиниць, за допомогою яких вербалізується мовленнєвий жанр самопрезентації.

Список використаної літератури

1. Богдан С. К. «До когось любого, і дорогого, і славного...» (Семантико-синтаксичний феномен листів Лесі Українки до Ольги Кобилянської). *Дивослово*. 1994, № 2. С. 15–19.
2. Богдашина О. Відносини Лесі Українки та Олени Пчілки у родинному листуванні. *Ідеологія національної аристократії (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки)*: зб. наук. пр. за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю 25–26 лют. 2021 р. Львів, 2021. С. 277–283. URL: <https://dspace.hnu.edu.ua/handle/123456789/8619> (дата звернення: 27.03.2023).
3. Ермоленко С. «...Твоя поетеса була Українкою!» (читаючи листи Лесі Українки). *Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)*. Київ 1999. С. 155–161.
4. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. 5-е. Москва: Изд-во ЛКИ, 2008. 288 с.
5. Кабірі М. Х. Самопрезентація як стратегія професійного дискурсу. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація*: тези доп. XII наук. конф. з міжнародною участю (м. Харків, 1 лютого 2013 р.). Харків, 2013. С. 129–130.
6. Карпова К. С. Мовний портрет кулінарного блогера. *Мовні і концептуальні картини світу*. Вип. 59. 2017. С. 82–89.
7. Космеда Т., Ковалевська О. Егоцентризм запозичень у листах Лесі Українки: вербалізація польської лінгвокультури. *Slavia orientalis*. Т. LXX, N 4, 2021. S. 873–888. DOI: 10.24425/slo.2021.138872.
8. Косовець М. В. Комунікативні тактики стратегії самопрезентації в англomовному детективі. *Мова*. 2022. № 37. С. 89–94. DOI: 10.18524/2307–4558.2022.37.261457.
9. Кузьменко О. Ю. Особливості вербалізації стратегії саморепрезентації (на матеріалі сучасних англomовних інтерв'ю популярних журналів). *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури*: матеріали онлайн конференції (Житомир, 7–11 лютого 2017 р.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. С. 64–69.
10. Курьянович А. В. Когнитивная сущность речевого жанра самопрезентация в эпистолярном дискурсе М. И. Цветаевой. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2006. Вып. 5 (56). С. 144–150.
11. Михеев М. Ю. Дневник как эго-текст (Россия, XIX–XX). Москва: Водолей Publ., 2007, 264 с.
12. Невська Ю. Епістолярний дискурс як віддзеркалення мовної особистості. *Science and Education a New Dimension. Philology*, V(39), Issue: 143, 2017. P. 45–49.
13. Нечепоренко Л. Епістолярій Лесі Українки як приватний документ та історико-літературне джерело. *Леся Українка і сучасність*: зб. наук. пр. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. Т. 4, кн. 1. С. 277–283.
14. Радзівська Т. В. Дискурсивні простори: історико-лінгвістичний вимір: монографія. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. 323 с.
15. Святовець В. Ф. Епістолярна спадщина Лесі Українки: листи в контексті художньої творчості. Київ: Вища школа, 1981. 181 с.
16. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів у 14 т. Том 11. Листи (1876–1896). Луцьк, 2021. 600 с.
17. Чеберяк А. М. Мовленнєвий жанр «відкритий лист»: комунікативно-прагматичні аспекти організації (на матеріалі української, польської, англійської мов). Дис. ... канд. філол. н. 10.02.15 – загальне мовознавство. Львів. 2010. 255 с.
18. Швелідзе Л. Д. Мовні засоби реалізації комунікативних стратегій у дискурсі соціальних мереж (на матеріалі української та англійської мов). Дис. ... канд. філол. н. 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Донецький національний університет ім. Василя Стуса. Вінниця, 2021. 240 с.

Надійшла до редакції 21 квітня 2023 р.

Прийнята до друку 19 травня 2023 р.

References

1. Bohdan, S. K. (1994). "To someone beloved, and dear, and glorious..." (Semantic and syntactic phenomenon of Lesya Ukrainka's letters to Olga Kobylanska). *Dyvoslovo*, no. 2, pp. 15–19 [in Ukrainian].
2. Bohdashyna, O. (2021). Relations between Lesya Ukrainka and Elena Pchilka in family correspondence. *The ideologue of the national aristocracy (in honor of the 150th anniversary of the birth of Lesya Ukrainka): a collection of scientific works based on the materials of the all-Ukrainian scientific and practice conference with international participation of February 25–26, 2021, Lviv*, pp. 277–283. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/8619> (accessed 27 March 2023) [in Ukrainian].
3. Iermolenko, S. (1999). "...Your poetess was Ukrainian!" (reading Lesya Ukrainka's letters). *Essays on Ukrainian literature (stylistics and language culture)*. Kyiv, pp. 155–161 [in Ukrainian].
4. Issers, O. S. (2008). Communicative strategies and tactics of Russian speech. Moscow: LKI Publishing House. 288 p. [in Russian].
5. Kabiri, M. Kh. (2013). Self-presentation as a strategy of professional discourse. *Karazin readings: Man. Language. Communication: theses of reports of the 12th scientific conference with international participation (Kharkiv, February 1, 2013)*. Kharkiv, pp. 129–130 [in Ukrainian].
6. Karpova, K. S. (2017). Linguistic portrait of a culinary blogger. *Linguistic and conceptual pictures of the world*. Issue 59, pp. 82–89 [in Ukrainian].
7. Kosmeda, T., Kovalevska, O. (2021). Egocentrism of borrowings and letters of Lesya Ukrainka: verbalization of Polish linguistic culture. *Slavia orientalis*. Vol. 70, no. 4, pp. 873–888. DOI: 10.24425/slo.2021.138872 [in Ukrainian].
8. Kosovets, M. V. (2022). Communicative tactics of the strategy of self-presentation in the English-language detective story. *Language*, no. 37, pp. 89–94. DOI: 10.18524/2307-4558.2022.37.261457 [in Ukrainian].
9. Kuzmenko, O. Yu. (2018). Peculiarities of verbalization of self-representation strategy (on the material of modern English-language interviews of popular magazines). *Actual problems of modern linguistics and methods of teaching language and literature: materials of the online conference (Zhytomyr, February 7–11, 2017)*. Zhytomyr: ZhDU Publishing House named after Ivan Franko, pp. 64–69 [in Ukrainian].
10. Kur'yanovich, A. V. (2006). The cognitive essence of the speech genre is self-presentation in the epistolary discourse of M. I. Tsvetaeva. *Bulletin of the Tomsk State Pedagogical University*. Issue 5 (56), pp. 144–150 [in Russian].
11. Mikheyev, M. Yu. (2007). Diary as an ego-text (Russia, XIX–XX). Moscow: Vodoley Publ. 264 p. [in Russian].
12. Nevskaya, Yu. (2017). Epistolary discourse as a reflection of linguistic personality. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 5 (39). Issue 143, pp. 45–49 [in Ukrainian].
13. Necheporenko, L. (2007). Lesya Ukrainka's epistolary as a private document and a historical-literary source. *Lesya Ukrainka and modernity: Collection of scientific works*. Lutsk: Editorial and publishing department "Vezha" of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Vol. 4(1), pp. 277–283 [in Ukrainian].
14. Radziievska, T. V. (2018). Discursive spaces: historical-linguistic dimension: monograph. Kyiv: DP "Information and Analytical Agency". 323 p. [in Ukrainian].
15. Sviatovets, V. F. (1981). Epistolary legacy of Lesya Ukrainka: letters in the context of artistic creativity. Kyiv: Vyscha shkola. 181 p. [in Ukrainian].
16. Ukrainka, Lesya (2021). Complete academic collection of works in 14 volumes. Vol. 11. Letters (1876–1896). Lutsk. 600 p. [in Ukrainian].
17. Cheberyak, A. M. (2010). The "open letter" speech genre: communicative and pragmatic aspects of the organization (based on the material of the Ukrainian, Polish, and English languages). Cand. Thesis. Lviv, 255 p. [in Ukrainian].
18. Shvelidze, L. D. (2021). Linguistic means of implementing communicative strategies in the discourse of social networks (on the material of the Ukrainian and English languages). Cand. Thesis. / Donetsk National University named after Vasyl Stus. Vinnytsia, 240 p. [in Ukrainian].

Submitted April 21, 2023.

Accepted May 19, 2023.

Natalia Diachok, Doctor of Philological Sciences, Head of the Department of General and Slavic Linguistics, Oles Honchar Dnipro National University (Gagarin ave, 72, Dnipro, 49010, Ukraine); e-mail: dyachok74natalya@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3949-3423>

Olena Kuvarova, Doctor of Philological Sciences, Professor of the Department of General and Slavic Linguistics, Oles Honchar Dnipro National University (Gagarin ave, 72, Dnipro, 49010, Ukraine); e-mail: elkuvarova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2925-3648>

Communicative tactics of self-presentation of the addresser in Lesya Ukrainka's epistolary discourse

The article examines the communicative tactics of the addresser's self-presentation in Lesya Ukrainka's epistolary discourse. The study of letters belonging to one and the same linguistic personality, in the unity of linguistic and extralinguistic factors of text creation, makes it possible not only to learn about the facts of the biography of the author of the letters, but also to penetrate into the work of thinking, the mechanisms of communicative activity. This is the reason for the relevance of this investigation.

The purpose of the article is the analysis of communicative tactics that implement the general communicative strategy of self-presentation in Lesya Ukrainka's epistolary discourse.

The main tactics are: 1) self-characterization, in which the author of the letters describes her appearance, character, intellectual properties, physical and emotional state; 2) characteristics provided by other people, real or imagined; 3) comparison herself with other people; 4) comparison of different hypostases of one's personality; 5) self-identification by national identity; 6) self-identification through social and professional status; 7) self-identification through social and family ties; 8) self-nomination in the signature as a component of the end of the letter; 9) evaluation of one's own communicative activity; 10) formulation of own life principles; 11) description of her lifestyle, daily activities, household chores; 12) philosophical understanding of one's existence.

Thus, Lesya Ukrainka uses various communicative tactics of self-presentation in her letters to various persons. These tactics form pragmatic, semantic-structural and linguo-stylistic integrity within the framework of a single communicative strategy. The self-presentation of the author of the letters reflects her linguistic personality as a communicatively active, reflective, self-ironic, self-critical person who needs communication and self-realization in the field of literary creativity. The prospects for further research are linked to the analysis of the selection of communicative tactics depending on the specifics of the addresser and other extralinguistic factors.

Key words: epistolary discourse, correspondence, communicative tactics, self-presentation, addresser
